

МОРСКО ДНО — БАШТИНА ЧОВЈЕЧАНСТВА?

Када је године 1958. Женевска конференција за кодификацију права мора донијела четири конвенције, сматрало се да је тиме за дуго вријеме ријешила сва главна питања међународног права мора, осим јединог отвореног питања о ширини територијалног мора, иако се могло рећи да је прописом о највећој ширини вањског морског појаса и то питање неизравно ријешено на тај начин да се не допушта протезање територијалног мора преко 12 миља. Но, доскора се показало да тенденције обалних држава за проширење своје власти према отвореном мору⁽¹⁾ и даље дјелују, што се читавало на разне начине, понапосе и даљим захтјевима за проширањем територијалног мора. Али тек у посљедњих неколико година појавили су се нови проблеми који су довели до тога да се данас расправља о свим питањима међународног права мора и да се намјерава подвргнути ревизији читав режим створен Женевским конвенцијама од године 1958. Тај нови замах изазван је тиме што се услијед напретка технологије отвара могућност да људска рука захвати доста неприступна богатства мора која се налазе на дну дубокога мора и у његову подземљу. До недавна искоришћавање тих богатстава било је могуће само у просторима размјерно плићег мора, а правни режим тога искоришћавања био је уређен Женевском конвенцијом о епиконтиненталном појасу. Но, већ сама предвиђања да је продирање до природних богатстава технички могуће изазвала су интерес, у круговима индустрије понајприје, а онда и у знаности, па се тај интерес нагло распаљивао. Након првих радова године 1965. и 1966.⁽²⁾ долази већ 1967. до организирања првих знањствених савјетовања и до познатог приједлога владе Малте да се питање искоришћивања морског дна дубокога мора расправи у крилу Уједињених народа. Уједињени народи прихватили су одмах тај задатак и раде на њему помоћу посебног одбора и на самим састанцима Опће скупштине која је до данас сваке године прихватила о том склопу питања значајне резолуције, па је међу осталим закључила да се за годину 1973. сазове по-

(1) Andrassy, Најновије тенденције у проширивању њихове власти на отворено море. Зборник за поморско право, 1958.

(2) Mero, *The Mineral Resources of the Sea*, 1965. — Burke, *Ocean Sciences, Technology and the Future International Law of the Sea*, 1966. — *Effective Use of the Sea. Report of the Panel on Oceanography, President's Science Advisory Committee*, 1966. — Pell i Goodwin, *The Challenge of the Seven Seas*, 1966. — Andrassy, Потреба даље кодификације међународног права мора. Југ. ревија за међ. право, 1965. — Andrassy, *Les progrès techniques et l'extension du plateau continental*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 1966.

себна међународна конференција са сврхом да путем нових међудржавних споразума (којим би се знатно измијенило досадање међународно право мора, укључив Женевске конвенције) уреди читав склоп питања повезаних са споменутим новим техничким и економским могућностима. Паралелно с тиме расправља се све више о тим проблемима у знаности, објављују се многа дјела и расправе, организирају савјетовања (3).

Уз многе расправе о техничким, господарским, политичким (укључив питање разоружања морског дна) и правним питањима израђен је низ нацрта о томе како би требало изгледати будуће међународно право мора са обзиром на искоришћавање природних богатстава морског дна дубљих дијелова мора и његова подземља. У крилу Уједињених народа израђене су опширне студије, а на засједањима Одбора за морско дно (у којему судјелује све већи број држава) и у надлежном главном одбору Опће скупштине изнесени су ставови и погледи држава чланица Уједињених народа. Сви ти радови и расправе сада су усмјерени према великој међународној дипломатској конференцији која би се према одлуци Опће скупштине имала одржати 1973. Средиште рада је питање како да се уреди правни положај морског дна и подземља оних дијелова мора који не потпадају под искључиву надлежност обалних држава(4), али дакако да се то не може ријешити а да се бар донекле не дира и измјени сада важеће међународно право мора, колико отвореног мора, толико и оних простора који потпадају под било какву врст искључивих права обалних држава. А што се тиче правног уређења морског дна и подземља, ријеч је о правној нарави тога простора, о режиму искоришћавања, вршења власти и надзора у том простору, евентуално стварања посебног међународног организма за ту сврху, расподеле прихода ако их буде итд. Посебна пажња посвећена је питању употребе морског дна у војне сврхе, које је већ задобило почетак рјешавања у уговору о дјеломичној забрани употребе морског дна и подземља за војне сврхе, одобреном на 25. засједању Опће скупштине и потписаном 11. 2. 1971. Такође је важно питање о слободи истраживања мора, морског дна и подземља: јако садање и још јаче будуће проширење искључивих права у простору мора и морског дна могло би знатно сузити ту слободу, а то се сматра као сметња за повољно подизмање истраживања која су потребна баш и за будуће проширено коришћење морског дна и подземља као и његових богатстава у мирољубиве сврхе.

(3) Да набројимо само неке најважније:

Law of the Sea Institute (Kingston, Rhode Island) сваке године по један вишедневни састанак од 1967. даље. — *International Law Association* почев од конференције у Хелсинкију 1966. Описан реферат с нацртом прописа о будућем режиму треба да се предложи наредној конференцији која се одржава 1972. — *Ohio State University, Conference on Law, Organization and Security in the Use of the Ocean*. Радови прве конференције објављени су у две свеске, друге у једној свесци (обје 1967). — *SIPRI* (Swedish, International Peace Research Institute, Stockholm), *Symposium Towards a Better Use of the Oceans*, 1968. — *Instituto Affari Internazionali* (Рим), *Symposium on the International Regime of the Sea-Bed* (1969), *Proceedings*, 1970. — *Center for the Study of Democratic Institutions* (Santa Barbara, California), низ састајака почев од 1968. Велике међународне конференције под називом „*Pacem in maribus*“, Малта 1970 и 1971.

(4) У даљим излагањима употребљава се израз „морско дно“ или „морско дно и подземље“ за тај дно простора који не потпада под искључиву власт обалних држава.

Главне су поставке будућег уређења правних односа морског дна и подземља, како се то очитује у резолуцијама Опће скупштине од године 1968. даље, да тај простор буде односно добије правни положај опћег добра или баштине човјечанства, (*common heritage of mankind*) да се сам простор употребљава искључиво у мирољубиве сврхе, да ниједна држава не може на појединим дијеловима тога простора стећи трајну искључиву власт, да свака држава има право и могућност да сама и преко својих држављана и подузећа судјелује у искоришћавању природних богатстава тога простора, да се за сврхе што бољег управљања тим простором уведе надлежност неког међународног организма с овластима које би требало још потање одредити, да се приходи од подавања што би их морали плаћати они који приступе стварном искоришћавању природних богатстава, или бар знатан њихов дио, приведу у корист мање развијених земаља (у првотном приједлогу Малте говорило се о „сиромашним“ земљама). Сва су та питања међу собом донекле повезана, па о начину рјешења једнога од њих овиси које ће рјешење некога другог питања бити прихватљиво односно прихваћено. При томе се не смије заборавити да никакво рјешење не може доиста постати стварност ако не буде опћенито или бар готово опћенито прихваћено.

Ево како је ствар у почетку замишљала влада Малте у својем меморандуму од 17. 8. 1967. односно како је то изнио у Опћој скупштини Уједињених народа амбасадор Малте Пардо који се често спомиње као први иницијатор расправа о проблемима морског дна у крилу Уједињених народа: На морском дну и у његову подземљу налазе се највеће залихе разних минерала и другог природног богатства које због наглог напретка технике постаје све више приступно људском искоришћавању. Тај простор и његова богатства треба да се прогласе опћим добром или баштином човјечанства, ниједна држава не смије ниједан његов дио за се заузети, а смије се употријебити само за мирољубиве сврхе. Подузећа која би искоришћивала налазишта морског дна и подземља дубокога мора морала би за добивање дозволе искоришћавања у одређеном омеђеном простору кроз одређено вријеме плаћати утврђене једнократне или периодичке таксе и подавања. Узимајући као подлогу приходе од такса које убиру неке државе за коришћење подморског простора унутар граница њихове искључиве надлежности Пардо је израчунао да би годишњи приход међународног организма који би управљао простором „баштине човјечанства“ могао износити годишње пет милијарди долара. Све кад би се само један знатни дио те своте привео сврси подупирања мање развијених земаља, била би то знатна помоћ. Нека буде ради успоређења споменуто да је међународна организација која на том пољу располаже највећим средствима, тј. Међународна банка, у посљедњој пуној пословној години 1970/1. подијелиле зајмова у висини од 1.896 милијуна долара, а да су Банка и Међ. друштво за развој кроз читаво вријеме својега дјеловања одобриле зајмова у укупном износу од 19,4 милијарде долара.

Насупрот оптимистичким процјенама да ће приходи од такса и других подавања за искоришћавање богатстава морског дна и подземља дубокога мора бити високи, оправданије је мишљење да ће ти приходи бити

кроз дуго вријеме размјерно слаби, док неки уопће сумњају у то да би међународна организација могла имати чисти приход од тих подавања.

У првом реду треба рећи да још увијек није довољно познато какве се количине природних богатстава налазе на дну мора и у његову подземљу, какав је састав седимената у којима се налазе та богатства. Према томе, не може се ни поставити поуздана рачуница о томе како и под каквим увјетима би добивање тих природних богатстава било рентабилно. Сигурно је да су количине појединих метала и других за човјечанство корисних твари на морском дну и испод коре морскога дна за наше данашње појмове готово неограничене⁽⁵⁾. Сигурно је и то да технологија може пружити направе и методе за добивање природних богатстава која се налазе прекривена високим ступом морске воде. На припремању таквих направа ради се истраживачки колико у знанственим установама толико и у појединим индустријским подuzeћима, а посљедња бацају на тржиште све савршеније справе за рад у све дубљим дијеловима мора. Према ријечима једнога заступника нафтне индустрије, индустрија ће располагати средствима и методама добивања природних богатстава из простора дубљег и врло дубокога мора чим се то добивање буде показало економски корисним⁽⁶⁾. Но, баш та економска корисност, та рентабилност, не мора доћи брзо и, смијемо рећи, неће доћи брзо. Што је већа висина морскога ступа испод којег треба тражити природна богатства, било бушењем као код нафте или сумпора, било завењем (нпр. јаружањем) с морскога дна, то више расту трошкови производње. Бар засада

(5) У својем гласовитом говору од 1. 11. 1967. (А/Ц.1/ПВ 1515, стр. 17) амбасадор Парло изnio је податке о количинама неких метала који се налазе у седиментима морског дна и успоредио их с количинама резерва исте врсте на копну, и оцјенио је колико дуго могу те залихе трајати ако се узме као мјерило свјетска потрошња у години 1960.

Врста	Количина у мору (у тонама)	За колико година достаје	За колико година достају познате резерве на копну
Алуминиј	43 милијарде	20.000	100
Манган	358 милијарди	400.000	100
Бакар	7.900 милијуна	6.000	40
Цинкониј	1 милијарда	100.000	100
Никал	14,7 милијарди	150.000	100
Кобалт	5,2 милијарде	200.000	40
Молибден	750 милијуна	30.000	500

Поред тога, додао је Парло податке о количинама неких метала у Тихом Океану: жељезо 207 милијарди, титаниј 10 милијарди, магнезиј 25 милијарди, олово 1,3 милијарди, ванадиј 800 милијуна тона.

Какогод треба узети с опрезом те наводе, а нарочито омјер између трајања залиха добивених на копну према оним на морском дну, ипак стоји да су залихе на морском дну стотине пута веће од сада познатих залиха на копну. Нпр. *P. Kausch, der Meeresbergbau im Völkerrecht*, 1970, стр. 111, даје друге бројке, али и те показују да ће залихе налазишта морскога дна достајати за стотине и тисуће година (олово 600, алуминиј 200.000 година). Литература о том питању расте из дана у дан. Главна позната дјела: *J. L. Mero, The Mineral Resources of the Sea*, 1965. (француски: *Les ressources minérales de la mer*); *D. B. Brooks, Low-Grade and Nonconventional Sources of Manganese*, 1966. Исти писац дао је реферат на другој конференцији о праву мора у Кингстону, *Rhode Island*, 1968, стр. 32—41.

(6) *J. H. Loudon* (директор *Royal Dutch/Shell*) у предавању одржаном у Институту за петролеј у Лондону 17. 5. 1965.

пораст трошкова производње пење се брже него што се повећава дубина лежишта на којем се врши искоришћавање. Зато ће напредовање искоришћавања у веће дубине ићи полагано. Дакако, није искључено да ће се поједино лежиште у дубљем мору почети искоришћивати раније но што иде опће напредовање у дубину, а то зато јер је ријеч о изванредно богатом налазишту и о иначе изузетно повољним увјетима техничкога рада. Исто тако је могуће да се одједном изврши продор (break-through) у усавршавању техничких средстава који би учинио економску рачуницу знатно повољнијом и тако убрзао продирање експлоатације у дубље морске воде. Но углавном, вриједи оно што је мало прије речено, тј. да ће се искоришћавању природних богатстава у дубљим дијеловима мора приступити постепено и полагано. На тај начин ће лежишта природних богатстава у оним дијеловима морског дна и подземља који би требало да буду „баштина човјечанства“ још дуго чекати да их се приведе искоришћавању. Јер, међу осталим, прије тога размјерно скупог искоришћавања на морском дну узет ће се у рад она лежишта исте врсте природног богатства на копну која се нису обрађивала или су била напуштена због нерентабилности, али је њихово искоришћавање ипак јефтиније од онога које је увјетовано продирањем у веће морске дубине. А када ће се приступити искоришћавању у просторима „баштине човјечанства“ бити ће то најприје на рубним дијеловима, тј. ондје гдје су налазишта испод мањег ступа морске воде, па ће се помало напредовати према налазиштима у већим дубинама.

Тиме долазимо до друге тачке ових разматрања, тј. до питања гдје ће бити ти рубни дијелови, односно која ће бити најмања дубина оних налазишта која би требало да припадају „баштини човјечанства“. И тиме улазимо у питање које се досада у раду Одбора за морско дно и Опће скупштине помно заобилазило. Говорило се увијек о простору морског дна и подземља изван националне јурисдикције, а није се хтјело (ни смјело) дирати у питање гдје је граница националне јурисдикције односно гдје је граница „баштине човјечанства“. Зашто? Зато јер већ сада неке државе тврде да се граница њихове искључиве надлежности, паче управо граница њихове просторне суверености, протеже врло далеко у отворено море обухватајући врло велике просторе мора, па и без обзира на дубину. То је понајприје „клуб држава од 200 миља“ у који припада све већи број држава Латинске Америке, али има и других држава које су у последње вријеме протегле своје територијално море преко мјере која се сматра међународно допуштеном и оправданом. Но много шири захват у просторе мора и морског дна веже се уз захтјеве за проширење епиконтиненталног појаса и приједлоге за ново и коначно разграничење епиконтиненталног појаса према осталим дијеловима морског дна и подземља. Ту дјелују два фактора. Један има свој коријен у дефиницији коју за епиконтинентални појас даје Женевска конвенција од године 1958. Дословно тумачење допустило би проширивање епиконтиненталног појаса и тиме искључиву надлежност најближе обалне државе све даље доклегод постоји могућност искоришћавања природних богатстава морског дна и подземља. Практички би то значило да ниједан дио простора морског дна

и подземља не би могао постати „баштина човјечанства” чим се онда је поче искоришћивати нека врста природног богатства. У том случају престаје свака потреба разговора о међународном режиму морског дна и подземља изван „националне јурисдикције”. Одмах ћемо рећи да такво тумачење није исправно и да га треба а липне одбацити. Но тиме не престаје питање гдје да се према Женевској конвенцији постави граница епиконтиненталног појаса на којем обална држава има суверена права ради искоришћавања и искоришћивања природних богатстава. Разумије се да по својем земљописном положају погодоване државе траже да тај опсег буде што шири. Но како се то не може поуздано утврдити према слову сада важеће Женевске конвенције, то се предлаже да се она измијени тако да простирање епиконтиненталног појаса буде недвоумно сигурно. И то питање стоји на дневном реду будуће конференције која би се морала сазвати за годину 1973. Ту се сада појављују приједлози за врло широко ново одређење вањске границе епиконтиненталног појаса. Многи заговарају да се под садашњи режим епиконтиненталног појаса укључе и континенталске падине (continental slope i continental rise), што би значило да би обалним државама припала Женевском конвенцијом осигурана суверена права (а та нису далеко од суверености) све до дубине од 2500 до 3500 метара, а то би опет означило да би за „баштину човјечанства” остали само дијелови гдје би искоришћивање због висине ступа морске воде било најмање рентабилно, тако да крај обилних рентабилнијих простора уопће не би дошло у обзир. Ти захтјеви се упиру на више аргумената. Један је прије споменуто екстензивно тумачење Женевске конвенције, али на њ се не позивају много јер: врата за измјену су отворена, па се радије оправдавају ти приједлози позивањем на природну конфигурацију простора. Вели се да падина чини цјелину с епиконтиненталним појасом, да она твори наставак самих континената, да постоје двije темељне категорије земљине коре: континенти с припадајућим епиконтиненталним појасом и падinom, с једне стране, а остало дно дубокога мора, с друге стране. Припадност првога континенту, а по томе и протезање права обалних држава посве је природна посљедица саме конфигурације земље и њезине коре.

Према савременом учењу геолога и океанографа земљина се кора дијели у двije битно различите категорије: океанско дно и континентску масу или континентске блокове. Прва припада сими, а друга сиаљу. Те разлике између океанског дна и континентске масе (којој припадају епиконтинентални појас — узет као природна појава, а не у његовом данас конвенцијом одређеном правном значењу — и континентска падина) очитују се у неким одлучним значајкама земљине коре једне и друге од споменутих категорија. Континентски дио земљине коре (којему припада и подморски његов дио) има мању специфичну тежину и густоћу од дијела коре која представља дно океана. Специфична тежина првога је 2,7 до 2,8, а другог 3. Због тога кора океанског дна пада у дубину, а континентска кора уздиже се над њу и својим већим дијелом изроњава изнад рazine мора. Ова друга има већу дебљину, а састав њезина стијења је киселији. Споменуто претпоставке потврђене су и чињеницом да се потресни валови шире брже у кори океанског дна, што је посљедица његове веће густоће. Износећи те податке и чињенице закључује се да је пријелаз од

континентске масе океанском дну „најјучљивија мијена у литолошком саставу земље“⁽⁷⁾. Зато се сматра да континентска падина безувјетно мора доћи под режим који даје посебна искључива права обалној држави. Но, граница-према океанском дну ипак није нека одређена црта, него се између континентске падине и океанског дна налази положитији пријелазни дио (*continental rise*), а његови седименти настављају оне који се налазе на падини, тако да би граница посебних права морала обухватити копну ближи дио тога пријелазног простора, па чак и читав тај простор⁽⁸⁾. То мишљење прихватају и неки стручњаци међународног права, нпр. Jennings који у својем коментару уз пресуду Међународног суда у спору о разграничењу епиконтиненталног појаса у Сјеверном мору тврди да је такво рјешење већ данас прихваћено и да се оно може извести из наведене пресуде⁽⁹⁾.

То разлагање захтјева за што ширим искључивим правима обалне државе на дно дубљих дијелова мора упире се на сазнања природних знаности. Али то није ништа друго него тражење ваљаних аргумената у прилог тежње која има свој извор и своје праве разлоге у господарским интересима оних кругова и оних држава што се залажу за такве захтјеве. Примјера за такво упирање на географске и друге околности у природи има доста у ближој и даљој прошлости. Осигурање добрих стратегијских граница упирало се такођер на географске чињенице. Италија је добила на темељу тих разлога своје границе на Бреннеру и према старој Југославији, а данас траже добре границе у интересу властите сигурности Израел на Голану и Синају и Индија у Кашмиру. Колонијална експанзија често се служила теоријом залеђа (*Hinterland*) и тврђом да посјед ушћа неке ријеке даје право на сав простор њезина порјечја⁽¹⁰⁾. Па и прве изјаве о протезању права обалне државе на епиконтинентални појас образлагале су се природним јединством копна и континенталног руба. Но и тада су, заправо, били мјеродавни господарски интереси, а наведени разлог био је произвољно изабран, јер се, нпр., исто тако против њега могао изнијети захтјев за јединством свега морског простора или навести у међународном праву дотада усвојено начело о јединству правног положаја неког простора у његовом вертикалном протезању тако да обухвата површину тога простора (сухоземну или водену) заједно са зрачним ступом изнад ње и подземљем испод ње (односно на мору и ступ морске воде испод површине мора). Дакле, одлучни су господарски разлози, а не позивање на геологију и океанографију.

Сигурно је да су једино господарски интереси били одлучни за став нафтне индустрије Сједињених Држава када се у прије наведеним излагањима својег представничког органа (*National Petroleum Council*) тако одлучно заложила за то да се обалним државама призна што шире искључ-

(7) *National Petroleum Council, Petroleum Resources Under the Ocean Floor*, 1969, стр. 10, одакле су узети и неки горе изнесени подаци. Остало према чланку Опыт за дно мора, Поморска Енциклопедија, II.

(8) *National Petroleum Council, ibid.*

(9) R. Y. Jennings, *The Limits of Continental Shelf Jurisdiction: Some Possible Implications of the North Sea Case Judgment. International and Comparative Law Quarterly* 1969, стр. 819 и д.

(10) Види J. Andrassy, Епиконтинентални појас, напоис стр. 56.

чиво право на просторе морског дна и подземља дубљих дијелова мора. Прије је речено да још немамо поузданих података о богатствима морског дна и његова подземља, али ако и колико постоје, сигурно је да су заинтересиране индустрије с њима добро упознате и да на њихову темељу настоје добро прорачунати која би им рјешења најбоље одговарала. Када се прије Женевске конференције (1958) расправљало о епиконтиненталном појасу и о кодификацији те установе, мјеродавни кругови нафтне индустрије занимали су се живо за то питање (Feith, један од референата за то питање у крилу International Law Association био је правни савјетник једног од највећих нафтних подuzeћа). Тада је њихова главна брига била да се потпуно сигурно утврди досег власти обалне државе тако да би били сигурни да од неке државе подијељена концесија неоспорно вриједи. Данас је питање заплетеније. Јер, потенцијално може се данас, или бар у будућности, вадити природно богатство мора у свим дијеловима мора. Ако, дакле, водећи заинтересирани привредни кругови једне развијене земље постављају захтјев да се власт те земље протегне што даље у просторе дубоког мора, сигурно је да се они не руководе чињеницама облика земље и морског дна, него да за такав став говоре јаки разлози добро проучене економске рачунице. Она не мора бити исправна (а можда ће се показати да није исправна на дужи рок), али сигурно је у њу уложено много високо стручног проучавања. Треба се бојати да у великој већини земаља ни државне владе ни привредни кругови (поједина велика подuzeћа или сталешке односно стручне организације подuzeћа) мање развијених земаља нису израдили ту рачуницу с гледишта својих интереса, напосе с гледишта интереса неразвијених земаља и њихове економике, колико на краћи, толико и на дужи рок. Још увијек има времена да се таквом проучавању приступи, нарочито ако се узме у обзир да конференција 1973. вјероватно неће казати задњу ријеч за рјешење постављеног питања (што не би смјело оправдати затезање у раду).

Да испитамо сада споменути захтјев да се права епиконтиненталног појаса (под тим или другим називом) протегну на широке просторе, рецимо до дубине од 2.500 метара. Последица би била да неке државе добију широке просторе, а друге би добиле мало или ништа. Управо ништа не би добиле оне земље које уопће немају морске обале. Могло би се рећи да оне немају ни територијалног мора па да не могу приговарати томе да се и шири дијелови додијеле обалним државама. Но тај аргуменат није увјерљив. Понајприје, ако се државама призна уски простор уз њихове обале, то је нешто посве различито од протезања њихове власти на врло широке просторе. Неправда је то већа што је шири односни простор. Почело се увиђати неповољан положај држава без морске обале па је то изазвало жељу да се та „неправда“ природе исправи на тај начин што су се државама без морске обале Женевском конвенцијом и посебном конвенцијом од године 1965. о транзитној трговини земаља без морске обале, осигурала нека права, а за прихватање те конвенције и даље побољшање положаја земаља без морске обале заложила се и Конференција за трговину и развој (UNCTAD). Нова подјела широких дијелова морског дна била би нова и непоправљива штета за државе без морске обале. Но не би при тој диоби добро прошле ни многе државе које посједују

морску обалу. То су у првом реду оне земље које леже на малим затвореним морима, нпр. државе Средоземног мора, Балтичког мора, Карибског мора. Простором својега подручја највећа држава свијета, Совјетски Савез, лежи такођер неповољно, а још је неповољнији положај пучанством најбројнијих земаља, Кине и Индије. Кина је у неповољном земљописном положају због сусједства Јапана и Филипина, а Индија је у размјерно много слабијем положају од Цејлона, Малдива и Мадагаскара. Напокон, има држава с увученом или кратком морском обалом које због те чињенице немају удјела при диоби или је њихов удјело неразмјерно мањи од удјела земљописно боље положених сусједа. Примјер за прво су Савезна Република Њемачка, Нигерија и Камерун (због сусједства Екваторијалне Гвинеје), а за друго Заире (Конго Киншаса). Та велика земља има тако кратку и неповољно положену обалу да не добива скоро ништа од епиконтиненталног појаса. Крај таквога стања, управо је чудно да се насупрот врло гласних и добром дипломацијом подупртих захтјева земљописно повољно положених земаља није јавио отпор већег броја земаља у неповољном положају.

Сматрајући да је захтјев за широким одређењем појаса искључивих права неправедан, треба да сада испитамо прије наведене аргументе који се упиру на тврдње о јединству континената са широким просторима уз обалу. Не улазећи у испитивање тих тврдња (али сматрајући да оне нису за наше питање мјеродавне или одлучне) могло би се из њих извући други закључак од онога који се обично износи.

Тврдња да подморски дио континентске масе твори природно јединство с континентом и да због тога треба да и у правном погледу припадне континенту, може довести до закључка да би све државе континента имале право на тај дио. Јединство континента и подморског дијела континентске масе не може оправдати да се тај дио додијели само оној земљи који лежи на обали континента. Не само што би то било супротно начелу и тврдњи о јединству него се додијељивањем обалним државама опет стварају неправедности. Довољно је указати на положај Сирије и Либана — односно Јордана и Израела. Либанон и Израел испријечили су се пред своје сусједне земље уским потезом копна, па се доиста с правом пита, зашто земље залеђа не могу имати удјела на природним богатствима подморја које припада властитој континентској маси. Сличан земљописни однос налазимо између Шпањолске и Португала, Сауди Арабије и Јужног Јемена и Омана, Тајланда и јужног дијела Бурме, Гвинеје и Сијера Леоне, Етиопије и Сомалије. На темељу таквих размишљања створен је у крилу једног енглеског удружења приједлог да подморски простор Сјевероисточног Атлантика припадне заједници држава Западне Европе, дакле не само државама на обалама тога океана, него и онима у њихову залеђу, укључујући Италију, Њемачку и Швицарску. Такво рјешење, које је остало осамљено у замислима једног неважног и неодговорног скупа приватника, потпуно се може оправдати тврдњом о нераздјеливом природном јединству континентске масе.

Постоји још један врло важан аргументат који се противи додјеливању широких простора морскога дна искључиво обалним државама, и то на темељу њихова земљописног положаја (који је за неке повољан, а

за друге неповољан). Предмет интереса свију држава јесу природна богатства морског дна и његова подземља. Велик дио тих богатстава лежи на дну мора, а сакупљен је ондје дјеловањем природних сила кроз стотине, тисућа и милијуне година. Ти су седименти великим дијелом настали од материјала који су ријеке доносиле у море из свију крајева својега порјечја. Да споменемо опет државу и ријеку Заире. Та ријека је доносила у море и обогатила морско дно материјом која потјече из свих дијелова њезина порјечја, сигурно најмање из приобалног дијела. Зашто да од уђела у тим богатствима нема готово никаквог уђела земља из које су ти седименти дошли. То исто вриједи и за друге земље и крајеве: Ауеро и Тајо Вукү велик дио свога материјала из Шпањолске, Меконг из Лаоса и Камбоџе, Замбези из Замбије, Колумбија из Канаде. Турска не може имати никаквих користи из седимената који се стварају путем Тигриси и Еуфрата, а удио Ирака у том богатству је врло мален Индија је на губитку у корист Пакистана гледе наплавина ријеке Индус и њезиних притока.

Приједлози за широким просторима искључивих права на морском дну, без обзира да ли их заговарају индустријски интереси неких развијених земаља или државници повољно положених земаља у развоју, одлучно дјелују и на судбину „баштине човјечанства“. Ако се простори морског дна и подземља до дубине од 2.500 метара или још више додијеле обалним државама, ограничује се онај простор који би требало да буде „баштина човјечанства“ на просторе који леже испод морског ступа од најмање 2.500 метара дубоко. Просторно би тај дио био још увијек врло велик (преко половине укупне земљине површине) а на његову дну и у његовој утроби налазиле би се готово неиспрпне количине (види биљешку 5) корисних добара. Али, оне би биле много теже доступне него ли оне које се налазе на дну или испод плићих дијелова мора. Због тога би била рентабилност њихова добивања знатно нижа, па би се тому искоришћавању приступило тек пошто су искоришћена рентабилнија налазишта, а у плићим просторима, у сваком случају приход од подијељивања концесија за та налазишта био би знатно нижи од онога који би притјеццао погодованим обалним државама из простора њихових појединачних искључивих права. То су, дакако, само нагабања која би требало тек потврдити довољно поузданим постављањем економске рачунице. Но врло је вјероватно да би рачуни потврдили та нагабања. Ако она стоје, онда би отпале оне наде (које су свакако биле претјеране) да би из прихода „баштине човјечанства“ годишње притјецала знатна средства за помоћ земљама у развоју. Интерес за тај простор нужно би попустио, а стварање посебног организма за тај простор значило би, бар кроз дуго вријеме, финансијско оптерећење за владе држава чланица. Тако би заинтересиране земље, у првом реду оне у развоју, уз губитак наде на неку корист од „баштине“, морале још носити нове издатке.

Опрез према прешироком протезању права обалних потребан је и са стајалишта самих држава које би тиме биле погодоване. Чињеница да се у развијеним државама од економски заинтересираних подузећа јављају приједлози у том правцу, допушта питање какав је интерес развијених земаља односно њихових подузећа на таквом рјешавању. Конкретно, греба размислити које предности налазе у том рјешењу подузећа Сједи-

њених Држава. Ако се промотри земљописни положај Сједињених Држава, види се да би њима према предложеном рјешењу припао врло велик простор на обалама Атлантика и Пацифика, а у самом Пацифику још врло велик удио због посједа оточја Хаваии и Алеута. У том простору било би довољно мјеста за господарску дјелатност нафтних и других екстрактивних подuzeћа. За подузетнике била би предност у томе што се не би морали прибојавати разних обрата у политици државе концесионара због којих су у посљедње вријеме измакли велики добици многим подuzeћима. За Сједињене Државе и за њихову економику била би корист и у томе што би потребна добра добављали бездезивно, а видјело се да и најјаче државе свијета могу запасти у тешкоће због неуравнотежености плаћевне биланце. Према томе, подузетници Сједињених Држава не би морали тражити запослење својега капитала изван граница властите земље, а на то би се одлучили само кад би им страна држава концесионар пружила осјетљиве економске користи и повећани ступањ правне сигурности. У преговорима о концесионирању имао би подузетник јак положај напурама држави од које тражи концесију. А тај би положај можда био појачан још и тиме да би понуда концесија била већа од потражње. Не смије се заборавити да сваки поједини потхват искоришћивања захтијева улагање великога капитала па да има само мало подuzeћа која су довољно јака да приступе таквому послу. Напротив, природна богатства која ће се отворити искоришћивању чим се за то нађе техничка могућност и економска рентабилност, расијана су по дну и подземљу свију мора. Тако ће напурама неколицини тражилаца концесије стајати више десетина држава које ће настојати да подuzeће привуку у свој простор. Одатле потреба да се подузетнику обећају веће погодности и у томе може доћи до надметања између заинтересираних држава. За успоредбу с тиме може се примјетити да би подузетници наишли на чвршћи став кад би подјеливање концесија био у једној руци, тј. у руци неке међународне организације.

Ово је неколико мисли поводом приједлога да се морско дно и подземље дубљих мора прогласи баштином човјечанства. Треба се озбиљно бојати да прешироком расподјелом индивидуалних искључивих права обалним државама вриједност те баштине буде озбиљно угрожена и да, можда, до њезина увођења у живот уопће неће доћи.

Јурај Андраши

РЕЗЮМЕ

Морское дно — достояние всего человечества

Автор рассматривает вопрос может ли реализована идея провозглашения достоянием всего человечества морского дна глубоководных частей моря (seabed of submarine areas) и их недр (Subsoil), находящихся вне границ территорий государств. Некоторые факты ставят под сомнение этот замысел. Одна из целей проекта заключается в получении крупных средств — от лицензий до разных сборов — предназначенных для помощи неразвитым странам. Вопрос заключается в том, можно ли надеяться осуществлению данной цели. Прежде всего, эксплуатационные расходы быстро возрастают по мере увеличения глубины эксплуатируемого места.

Значит и приходы, поскольку бы они и появились, были бы значительно меньшими от ожидаемых. Затем, поскольку бы требования расширения территориальных вод прибрежных стран были приняты, район „достояния” был бы ограничен на глубоководные районы (2500 и более метров). Эксплуатация источников в таких районах была бы отложена на долгий период времени и его расходы не сулили бы возможность получения приходов, которые могли бы быть употреблены на помощь развивающимся странам. В этом контексте автор подвергает рассмотрению вопрос может ли требование признания за полосой территориальных вод, находящихся под суверенитетом прибрежного государства, природного единства с материковой территорией оправдать расширение территориального суверенитета прибрежного государства до внешних границ полосы территориальных вод. Справедливее бы было предоставить право участия всем государствам континента. Богатые осадочные породы ложились в течение миллионов лет, в их формировании участвовал весь материк, в первую очередь далекие горы, а не только лишь прибрежная часть континента. Затем, автор подчеркивает последствия благоприятной или неблагоприятной ситуации для каждого в отдельности государства, вытекающей из несправедливого и неравного положения стран, выходящих и невыходящих на прибрежные просторы. Даже и государства с большими прибрежными полосами не будут иметь преимущество, в особенности вначале, ибо лишь небольшое число предпринимателей будет заинтересовано в принятии участия в таких дорогих и рискованных начинаниях, в то время как многие государства пожелаали бы приступить к работам на соответствующих секторах.

SUMMARY

The Seabed — Heritage of Mankind?

The author deals with the question of whether the idea to proclaim the seabed of submarine areas beyond the limits of national jurisdiction and its subsoil to be the common heritage of mankind can be realised. Some facts make it doubtful. One of the aims of the project is to get substantial means from licences and taxes to be used for helping less developed countries. It is questionable whether this aim can be attained. First of all, the exploitation expenses rise sharply with the depth of the exploitation site. Therefore, the revenues, if any, will be much smaller than hoped for. Furthermore, if the claims for a very large extension of the coastal States jurisdiction were recognized, the area of the »heritage» would be limited to deep regions (2500 metres or more). The exploitation of the resources in these regions will be delayed for a long time and its expensiveness would leave a small margin for the revenues to be used in aid of developing countries. In this context the author examines whether the claim that the continental margin forms a natural unity with the continent justifies the extension of the coastal States jurisdiction to the outward limits of the continental margin. To give an equal share to all States of the continent would be more justified. The rich sediments on the seabed were drained into the sea from the whole continent for millions of years, principally from far away mountains, and not only from the continent's coastal parts. Furthermore, the author stresses the consequences of a favourable or unfavourable situation of any single State resulting in unjustifiable inequalities of shares, the land-locked and shelf-locked countries getting no share. But even States with a large share will be in a weak bargaining position, because, especially in the beginning, few entrepreneurs will be interested in such expensive and risky ventures, while many States would compete offering licences in their respective sectors.

Le fond de la mer — Patrimoine de l'humanité

L'auteur s'est appliqué à trouver une solution à la question s'il est possible de réaliser l'idée à ce que le fond de la mer des étendues sous-marines et son sous-sol, en dehors des limites de la compétence nationale, soient proclamés patrimoine de l'humanité. Certains faits mettent en doute cette hypothèse. Un des buts du projet était de se procurer les moyens importants, de licences et de taxes, qui seraient utilisés comme aide aux pays sous-développés. La question se pose si ce but peut être atteint. En premier lieu, les dépenses pour l'exploitation augmentent rapidement en fonction de la profondeur de l'endroit exploité. D'où il résulte que le revenu, pour autant qu'il y en aurait, serait bien moins grand que l'on ne l'espérait. Ensuite, dans le cas que la demande pour l'élargissement de la compétence soit agréée, le domaine du «patrimoine» serait limité aux régions profondes (2.500 mètres ou plus). L'exploitation des sources dans ces régions serait ajournée pour une autre période de temps et ses dépenses laisseraient peu de place aux revenus qui pourraient être utilisés comme aide aux pays en voie de développement. Dans ce contexte l'auteur examine la question si la réclamation à ce que le bord continental forme l'unité naturelle avec le continent justifie l'élargissement de la compétence de l'Etat riverain jusqu'aux limites extérieures du bord continental. Il serait plus équitable d'accorder la même participation à tous les Etats du continent. Les riches couches sur le fond de la mer amoncelées dans la mer proviennent du continent tout entier, elles se sont accumulées au cours de plusieurs millions d'années, en premier lieu des montagnes lointaines, et non seulement de la partie riveraine du continent. Ensuite l'auteur souligne les conséquences de la situation favorable ou défavorable pour n'importe quel Etat particulier, qui résultent de la participation inéquitable et inégale des pays fermés et des pays qui n'ont pas de rivage. De même, les Etats qui ont une large participation seront dans une position fragile, spécialement au début, car un petit nombre d'entrepreneurs seront intéressés dans de telles entreprises aussi coûteuses et pleines de risques, tandis que beaucoup d'Etats offriraient complètement les licences dans leurs secteurs correspondants.